

KNIHY ZÁHAD

JAN A. NOVÁK

Příběhy českých alchymistů a mystiků

AL
press

Copyright © Jan A. Novák, 2023

Copyright © ALPRESS, s. r. o.

Všechna práva vyhrazena.

Žádnou část knihy není dovoleno užít
nebo jakýmkoli způsobem reprodukovat bez písemného
souhlasu držitele práv, s výjimkou krátkých citací
nebo odkazů, které tvoří součást kritického hodnocení.

Copyright © Jan A. Novák, 2023

Redakční úprava Kateřina Duchoňová

Grafická úprava obálky Tomáš Řízek

Vydalo nakladatelství Alpress, s. r. o., Frýdek-Místek,

2023

shop@alpress.cz

Vydání první

ISBN 978-80-7633-986-6

1.

Pár slov místo úvodu

Motto:**Okultní renesance je vzpoura duše proti intelektu.****W. B. Yeates**

Chcete získat kámen mudrců, který obyčejné kovy promění ve zlato, udělá vás nesmrtelnými a umí i spoustu dalších užitečných věcí? Žádný problém. Stačí zajet ve vhodný čas do Rýmařova v Nížkém Jeseníku a odtud se vydat po žluté turistické značce k Rešovským vodopádům na říčce Huntavě. Může se stát, že tok vody se najednou zastaví, vodopád vyschne a ve skále se objeví tajemná zlatá brána. Vypráví se, že když do ní vejdete, uvidíte kámen mudrců – a v té chvíli vás osloví moudrost celého světa; i když dnešní milovníci záhad by asi spíš řekli, že se napojíte na morfogenetické pole vesmíru. Taková je totiž skutečná moc kamene mudrců.

Právě kvůli tomuto kameni se k vodopádu po staletí vydávali alchymisté a čarodějové, ale nejspíš marně. Věc má totiž malý háček: k vyschnutí vody a otevření brány dochází jen jednou za sto let – a nikdo neví přesně kdy. Pokud tedy chcete uspět, musíte disponovat mimořádnou trpělivostí

v kombinaci s neméně mimořádnou dlouhověkostí. Jestli to o sobě říct nemůžete, pak smůla, kámen zůstane tam, kde je. Je mi to líto, ale nevím, jak vám s tím pomoci.

Dokonce jsou hned dva možné důvody: buď tajemství kamene neznám, nebo znám a nesmím prozradit. Pokud platí důvod číslo jedna, pak nemám ani kámen mudrců, ani elixír života a neumím je vyrobit. Kdyby platil důvod číslo dvě, pak byste nejspíš čekali, že bych nepsal tuhle knihu, ale užíval si moci kamene mudrců a elixíru života někde v Tichomoří na palubě vlastní stometrové jachty vybavené vrtulníkem, miniponorkou a pořádným barem. Jenže ani to by vlastně dost dobře nešlo.

Proč?

Alchymie je umění hermetické, což znamená, že jej ovládají jen nemnozí zasvěcenci, kteří její tajemství nesmějí prozradit nikomu jinému, tím méně pak zveřejnit tiskem. Ostatně byli by sami proti sobě, kdyby to udělali. Pokud by si prostřednictvím alchymistického kamene mudrců každý uměl vyrobit zlato z obyčejného kamení, stalo by se stejně bezcenné jako to kamení, takže by alchymie ztratila smysl. Nemluvě o tom, jak by vypadalo, kdyby díky všeobecné znalosti elixíru života byli všichni nesmrtelní. Jako by nestačilo, že i bez toho nás na přelidněné planetě ročně přibývá okolo 70 milionů, což je prvotní příčina většiny hrozeb, které na přemnožené lidstvo číhají. Logicky z toho vyplývá, že napsat knihu o skutečné alchymii vlastně nejde. Jak se to ale slučuje se skutečností, že takových knih existuje mnoho? A že je napsali i lidé, kteří jsou pokládáni za nejslavnější alchymisty? Zjevně tu něco nehraje.

Především jde o zacyklení příčin a následků, ve kterém uvízne každý, kdo by chtěl najít tajemství kamene mudrců a elixíru života v dostupné alchymické literatuře: protože nevidíme důsledky jejich existence, jako je laciné zlato a všeobecně rozšířená nesmrtelnost, skoro určitě neexistují, což znamená, že v žádné knize není použitelný návod

Pohled do alchymistické laboratoře v 16. století na dobové rytině

na jejich přípravu. A naopak. Dá se sice namítnout, že hermetické texty jsou natolik nesrozumitelné, že návod v nich může být zašifrovaný – ale nakonec stejně ztroskotáme na zjevné neexistenci důsledků úspěšné laborace. Jinými slovy: i kdyby tam návod byl, nikdo ho nerozluštil. Zase jsme ve slepé uličce.

Pak zbývá už jen poslední možné východisko připouštějící existenci kamene mudrců a elixíru života, totiž že tajemství zná jen velmi omezené množství mudrců, kteří se z pochopitelných důvodů drží ve stínu a rozhodně nemají potřebu cokoliv publikovat, tím méně pak vlastnit stometrové jachty. V takovém případě je celá veřejně známá alchymie jen slepá cesta, která s tou skutečnou má minimální průnik. Ostatně stačí si vzpomenout na stovky alchymistů, kteří usilovali o přízeň panovníků nebo vysoce postavených šlechticů, aby od nich získali zlato na své laborování za příslib, že pro ně

drahý kov vyrobí. Proč, když si ho podle vlastního tvrzení mohli opatřit, kolik chtěli? Nedává to smysl.

Takže už víte, proč se s vámi o recept na vyřešení všech zdravotních i finančních problémů bohužel nepodělím. Ale o osudy alchymistů, kteří laborovali v naší zemi, ano – a rozhodně se při tom nebudete nudit. Nejen proto, že jejich životní příběhy byly často mimořádně dramatické, ale i proto, že země Koruny české svého času představovaly Mekku alchymie.

Alchymie je ostatně zajímavá i proto, že měla na vývoj naší civilizace mnohem větší vliv, než se většinou přiznává. Nejspíš to byl vliv zásadní, protože měla ke skutečné vědě blíž, než jsou dnes mnozí ochotní přiznat, dokonce můžeme bez přehánění říci, že ji popohnala vpřed a její výstupy zásadním způsobem ovlivnily směřování lidstva. Stačí si vzpomenout třeba jen na střelný prach, který jedny civilizace pozvedl, aby jiné zničil – a takových výstupů z alchymistických laboratoří bylo mnoho. Nejlepší alchymisté tehdy byli současně i vědci a její znalost patřila ke špičkovému vzdělání. Z těch, co působili u nás, snad bude stačit, když připomenu jméno Tycho Brahe – a to je jen špička ledovce. A tak se na dvoře Rudolfa II. i dalších mecenášů tehdy sešli nejen nejslavnější mágové své doby, ale současně i největší mozky tehdejšího světa.

Slibuji, že řeč přijde i na to, jestli někteří zdejší alchymisté přece jen neuspěli. Žijí skrytě mezi námi majitelé největších tajemství vesmíru, nesmrtelní mudrcové, kteří disponují neomezenými hmotnými prostředky?

2.

Alchymista císařova pekaře

Motto:

Nakolik lze důvěřovat obyčejným alchymistům, kteří se vychloubají mnohými svými znalostmi, snadno se přesvědčíš z množství jejich podvodů.

Tycho Brahe v dopise Tadeáši Hájkovi z Hájku

„Ty nevěříš na elixíry?“
„Ne! Protože já je vyrábím... Nahoru dám švestky, zkvasím to, spálím to, zchladím to... a říkáme tomu Rudolfovo tajemství.“

„Tak ne! Zapomeňte, že je nějaký Rudolf a nějaký císař a budeme tomu na věky říkat slivovice.“

Předpokládám, že při čtení tohoto dialogu už vidíte před sebou Jana Wericha jako Rudolfa II. alias pekaře Matěje ve filmu *Císařův pekař a pekařův císař*. A proti němu nepřehlédnutelně bachratou postavu Františka Černého v roli podvodného alchymisty Jeronýma Alessandra Scotta, z něhož se vyklube český Honza Skoták z Hrdlořez hledající na Hradě dobré bydlo, aby se vyhnul nelehkému údělu pracujícího lidu na feudálním venkově. A zatímco jeho podvod je neškodný

až užitečný (kdo by neměl rád slivovici, že), je tu i skutečný padouch: cizácký alchymista a tajný agent s povolením zabíjet Edward Kelly.

Tuhle scénu z filmu natočeného roku 1951 u nás zná skoro každý – a skoro každý jejím prostřednictvím podprahově vstřelil „pokrokový“ materialistický pohled na alchymisty, okultisty, čaroděje a jiné esoteriky. Protože zadání jednoho z prvních barevných velkofilmů u nás nemohlo v té době znít jinak než agitace; není bez zajímavosti, že kromě dvojdílné verze promítané doma vznikla ještě zkrácená varianta zamýšlená pro export do valutových oblastí. Záslouhou střihačských nůžek z ní důsledně zmizely budovatelské scény i veškeré třídně uvědomělé mudrování.

„Píchni ho do němé tváře“

Nelze ovšem popřít, že agitka se – na rozdíl od většiny jiných z té doby – mimořádně povedla; ostatně režisér Martin Frič ošlehaný světlem reflektorů prvorepublikových i protektorátních ateliérů byl skutečný filmový čaroděj. Ale nejen to. Především musíme uznat, že scénář si z reálií časů Rudolfa II. vzal mnohem víc, než bychom u veselohry tohoto ražení čekali: většina protagonistů děje jsou skutečné historické postavy. Autoři se dokonce obtěžovali s dohledáním dobových alchymických termínů a postupů.

Skutečnosti například svým způsobem odpovídá i scéna, kdy císař za pomoci Jeronýma Scotty a svého sluhy hledá o půlnoci na popravěšti zázračný kořen mandragory. Součástí magického rituálu má být usmrcení psa, což se ale ve filmu Scotta zdráhá udělat.

„Když ta nemá tvář se na mě tak dívá,“ ospravedlňuje se císaři. A Rudolf odpovídá hláškou, která zlidověla: „Tak ho píchni do té němé tváře.“

Scénář byl v tomto případě překvapivě přesný. Mandragora je sice blízká příbuzná obyčejných brambor a rajčat, na rozdíl od nich ale představuje skutečnou legendu magie. Brambory i rajčata by klidně mohly také, protože obsahují alkaloid solanin způsobující křeče až smrt – jenže něco, co najdete v každé spíži, čaroděje a mágy zaujme sotva, protože každý ví, jak brambory zbavit jedovatých částí. Naproti tomu mandragora je vzácná a ještě ke všemu těch alkaloidů obsahuje hned několik najednou, přičemž jejich účinky se navzájem posilují.

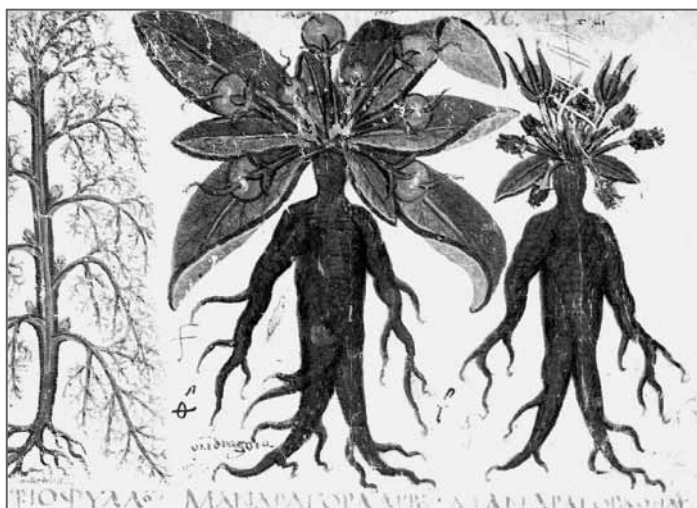
Nezajímavější je z tohoto hlediska mandragora lékařská (*Mandragora officinarum*) obsahující velké množství skopolaminu, atropinu, hyoscyaminu a dalších psychotropních látek i afrodisiak. Můžete si s ní užít halucinace, extatické stavy a sexuální orgie, o jakých se možná nesnilo ani rockovým muzikantům šedesátých let, ale rozhodně to nezkoušejte, protože stejně snadno vás přivede do tak hlubokého spánku, že se z něj už neprobudíte. Ještě ke všemu má její kořen tvar připomínající lidské tělo nebo jeho části a orgány.

To odpovídalo dávné představě, že co je podobné, spolu i souvisí, a tedy na sebe může magicky působit. Kořen mandragory se proto používal při léčbě všeho možného (záleželo na tvaru konkrétního kořene), ale také jako anestetikum při chirurgických zákrocích, afrodisiakum a jako halucingen při čarodějnických sabatech. Věřilo se také, že mandragora se nejčastěji vyskytuje pod šibenicemi, kde měla vyrůstat ze spermatu oběšenců. Proto se jí někdy říkalo ďáblová panenka.

Mandragoru k léčbě i magii používali už staří Egypťané – a po nich prakticky všechny evropské kultury od antiky až po renesanci. Lidé věřili, že její magické spojení s lidským tělem se projevuje existencí duše rostliny, nebo alespoň jakéhosi ochranného ducha. Tomu se samozřejmě nelíbí, když jeho „tělo“ někdo tahá ze země, proto při tom hlasitě nařiká, a dokonce může sběrače napadnout. Z 2. století našeho

letopočtu se zachoval návod, jak problém řešit: mandragoru je možné trhat jen o půlnoci a pouze tak, že k ní přivážete hladového psa. Pak si ucpete uši (křik mandragory je prý opravdu hrozný) a na zem položíte kus masa. Pes se na něj vrhne a tím kořen vytáhne ze země. Pořád ještě ale zůstává riziko, že duch čarodějné byliny vstoupil do zvířete a mohl by dál škodit. Proto je nutné psa usmrtit. S překvapením tedy zjišťujeme, že filmaři prastarý recept použili ve scénáři do nejmenších detailů – snad jen s tím drobným rozdílem, že správně měl pes být černý (jenže pak by při noční scéně na popravisti zase nebyl vidět, takže pro tentokrát muselo filmařské řemeslo potlačit magii).

Mistrovství režiséra i herců filmu *Císařův pekař* nakonec vedlo k tomu, že divákům vycházejícím v 50. letech minulého století z kin ještě dlouho zněla v uších slova závěrečné písně: „... když všichni všechněm všechno dáme, tak budou všichni lidi mít všechno dohromady.“ V době, kdy komunistická moc statisíce lidí zbavovala majetků, svobody

Mandragora na ilustraci středověkého rukopisu

a nejednou i životů... Zkrátka a dobře, i když účel byl hodně pochybný, filmaři tehdy odvedli kvalitní práci. Film se dodnes s úspěchem reprizuje na mnoha televizních kanálech, a tak skoro každý Čech ví, že císař Rudolf II. byl přihlouplý pomatený senila, jehož jediné poslání spočívalo v tom, aby se (jak mu poradil Werichův pekař Matěj) „historicky znemožnil“. Že alchymisté byli dílem podvodníci a dílem hlupáci ženoucí se za zlatem a věčným mládím, jimž ale místo toho z křivulí lezla leštidla na parkety – a ano, ta slivovice. Že jediným aspoň trochu seriózním vědcem na císařském dvoře byl Tycho Brahe, zatímco zbytek setrval v omylech a tmářství.

Jenže nic z toho není pravda – nejen proto, že i Tycho Brahe byl také alchymista a astrolog. Císař i mnozí z těch, jimiž se obklopil, často byli muži, kteří (obrazně řečeno) přišli z jiné, lepší doby – z časů, v nichž nerozhoduje vyznání, původ a moc, ale vědění a moudrost – a snažili se svůj svět do té doby posunout. Není jejich chyba, že ještě neměli všechny znalosti, které máme my. A není jejich chyba ani to, že tehdejší svět o ně nestál. V mnoha ohledech ostatně jejich duchovní velikosti nedorostl ani svět náš, přestože i jim do značné míry vděčí za svou dnešní podobu. Možná právě proto se při jejich zobrazování tak často zmůže jen na karikatury.

Takže pokud se chceme dobrat toho, jak to s alchymisty a dalšími esoteriky u nás bylo doopravdy, chtě nechtě musíme začít jejich příběhy rozplétat od protagonistů filmu, o nichž existují historické údaje – od Scotta, Kellyho, Braheho a především od samotného Rudolfa II. A to i navzdory tomu, že v té době už měla alchymie a další okultní nauky svá nejlepší léta za sebou a její rozkvět v rudolfinské Praze byl také její labutí písní. Pro začátek si jako modelový příklad obtížně uchopitelné existence alchymistů vezmeme právě Honzu Skotáka, alias Jeronýma Alessandro Scotta.

Záhadný vlastník kamene mudrců

„Jsem Odoardus Scottus, nynější vlastník hermetického kamene v teorii i praxi,“ tvrdí o sobě autor rukopisu *Speculum alchemiae*, o němž většina odborníků nepochybuje, že vznikl v Praze za časů vlády Rudolfa II., pravděpodobně někdy okolo roku 1600. Zdánlivě jde o autentický a nezpochybnitelný doklad toho, že muž používající toto jméno v Praze působil. Máme tedy nejspíš před sebou prvotní informaci, z níž nakonec povstala postavička tlustého falešného alchymisty a vynálezce slivovice Honzy Skotáka ve filmu *Císařův pekař*.

Nemusí to být doklad jediný. Existuje také spis podepsaný Hyeronymem Scottou, v němž autor vzdává poctu Rudolfovi II. Nejen jako „nejmocnějšímu císaři“, ale i jako „znalci okultních věd“. O jakémsi podvodníkovi a čarodějovi toho jména se v krátkosti zmiňují i někteří další autoři té doby. Jenže jejich informace nejspíš pocházely až z druhé ruky, zatímco jméno autora listu lichotícího Rudolfovi II. nemusí být pravé. A další doklady o alchymistovi tohoto jména chybí.

Nechybí proto ani názory, že „Odoardus Scottus“ je pouhý pseudonym, za nímž se skrývá někdo jiný. Jednou z možností je, že šlo o některého z několika alchymistů podobného jména, protože při jejich tehdy módním polatinšťování se na detaily moc nehledělo. Jenže k naší smůle se jména, z nichž by mohlo být odvozeno „Scottus“, vyskytují mezi alchymisty té doby nezvykle často – a několik dalších k nim musíme ještě přihodit, protože pocházeli ze Skotska, a „scottus“ může také znamenat „skotský“.

Skutečnou celebritou tehdy byl jakýsi Girolamo Scotto, kouzelník, eskamotér a telepat (dnes bychom asi řekli mentalista), který někdy mezi lety 1569 až 1610 putoval po Evropě a předváděl své produkce v nejvyšších společenských kruzích. Vydával se při tom za příslušníka vysoké aristokracie z Parmy a největší úspěchy sklízel u Ferdinanda II. Tyrolského.

Tady už ale přestává být jasné, jestli šlo o Girolama, nebo Hieronymuse. V každém případě je ale možné, že právě sláva tohoto muže přispěla k oblibě jména Scotto mezi alchymisty – tím spíš, že mnozí měli dobré důvody svou skutečnou totožnost zapírat. Jestli byl Girolamo někdy v Praze, se neví – s Prahou ale bývá spojován Hieronymus (Hieronimi, Jeronimo, Jerome, Alessandro...) Scotta. A nechybí ani názor, že Girolamo a Hieronymus jsou ve skutečnosti jedna a táž osoba. Alespoň v některých případech.

Problém je, že o Hieronymovi Scottovi toho nevíme o moc víc. Do Prahy měl přicestovat v srpnu 1590 a zjevně mu šlo o to na sebe přitáhnout pozornost, protože dorazil „... se třemi kočáry o čtyřiceti koních maje četný průvod a ne méně než dvacet jízdních služebníků...“ Asi nejkonkrétněji o něm mluví zprávy anglických agentů v Praze, kteří pro svou královnu Alžbětu I. (vládla od roku 1558 do roku 1603) zaznamenali, že Scotta pomluvil svého kolegu Edwarda Kellyho až tak, že ho císař nechal uvěznit. V čem denunziace spočívala, není bezpečně známo, nejčastěji se uvádí, že Scotta odhalil jeho podvody při alchymistických produkcích. Kellymu to vyneslo několikaletý žalář (jak ještě uvidíme), ale ani udavač si zřejmě moc nepomohl, protože stejný zdroj říká, že „uprchl a nikdo neví jak a kam“. Podle jiných pramenů byl okolo roku 1593 ještě vídán, jak se na Staroměstském náměstí pokouší vydělat na nuzné živobytí předváděním eskamotérských kousků – což posiluje domněnku, že Girolamo a Hieronymus opravdu jsou jedna a táž osoba. Pak se ze scény dějin tiše vytratil a zřejmě zemřel v bídě.

Další postavou podezřelou z toho, že se ukrývá za totožností Alessandra Hieronyma Scotty, je Alexander Seton – nejen kvůli určité podobnosti jmen, ale především pro údajný skotský původ tohoto muže, z něhož mohl povstat přídomek „Scotta“. Jenže jsme si tím moc nepomohli, protože Seton je postava možná ještě tajemnější. Šla o něm pověst, že putoval Evropou a předváděl zdařilé přeměny různých kovů na zlato,

což mu vyneslo místo dvorního alchymisty na dvoře saského kurfiřta Kristiána II. v Drážďanech. Jenže panovníka brzy omrzelo jen koukat na to, jak se zlato dělá, a chtěl, aby mu Seton tajemství prozradil. Naléhavost své žádosti pak podpořil šatlavou zpestřenou mučením.

Z vězení Skotovi pomohl polský alchymista Michael Sendivogius, ale Seton na následky mučení brzy zemřel. Tak se jeho osvoboditel alespoň oženil s vdovou a pod svým jménem vydával Setonovy rukopisy. Což si lze vysvětlit i tak, že nešťastného kolegu vytáhl z kobky jen proto, aby mu odpomohl od světských statků i manželky a naopak pomohl na onen svět.

Michael Sendivogius, česky Michal Sendivoj, po polsku Michal Sedziwój (1566–1636) je v našem pátrání po tajemství Honzy Skotáka konečně první opravdu historická postava, takže by nás mohl dovést i k tajemství Setona – Scotty. Narodil se roku 1566 v polské šlechtické rodině, vystudoval několik prestižních univerzit a napsal několik oceňovaných děl, jejichž některé myšlenky předběhly dobu o celá staletí. Sendivogiovy spisy jde vykládat i tak, že došel k poznání toho, že vzduch není jedna látka, ale obsahuje substanci nezbytnou pro život a podporující hoření. Podle některých badatelů tím předznamenal objev kyslíku, k němuž „oficiálně“ došlo až o 170 let později – ale vyjádřil to kryptickou alchymickou řečí, kterou lze vykládat různě, takže prvenství není moc jisté. Tvrdil také, že příčinou tepla je pohyb a že právě díky tomuto pohybu se voda mění v páru. Sendivogius představuje názornou ukázkou alchymisty, který není ani pomatenec, ani šejdíř, ale už tak trochu vědec schopný vidět dál a hlouběji než ostatní. Ale ani o něm nevíme zdaleka všechno, nicméně jde o postavu tak zajímavou, že se s ním časem seznámíme podrobněji.

Zatím se však vrátíme k záhadné identitě zlatoděje Alessandra Scotty. Osobnost Sendivogia propojuje příběh historicky nedoloženého Setona se skutečným dvorem Rudolfa II.,

a tedy i s naším Honzou Skotákem. Polský alchymista v Praze opravdu nějaký čas působil, prokazatelně se stýkal s Edwardem Kellym a nejspíš se za něj přimluvil při jeho uvěznění. Později dokonce zřejmě několik let žil s jeho vdovou. Paralela s historkou o tajemném Setonovi na drážďanském panovnickém dvoře je více než zřejmá: ledacos nasvědčuje tomu, že mýtický Seton je ve skutečnosti Edward Kelly. A protože z jiných souvislostí také vyplývá, že Seton a Scot-

Michal Sendivoj

ta jedno jsou, někteří badatelé logicky došli k závěru, že pod jménem Scotta se ve skutečnosti skrývá Kelly.

Znamená to tedy, že Kelly je mimo jiné i oním Odoardem Scottem chlubicím se vlastnictvím kamene mudrců? A tedy naším Honzou Skotákem nebo italským hrabětem?

Téhle hypotéze vadí drobný detail, že Kelly by musel pro své uvěznění udat císaři sám sebe, což zjevně nedává smysl. Námitku lze ovšem smést ze stolu tvrzením, že zprávy o incidentu Scotta versus Kelly nepocházejí od přímých účastníků, ale jsou až z druhé ruky, přičemž snadno mohlo dojít k záměně jmen nebo osob. Při frekvenci, s jakou se na dvoře Rudolfa II. střídalo množství cizinců zabývajících se alchymii a hermetismem, je to docela dobře možné. Dnes už je tahle hypotéza většinou opuštěná, přesto ji nelze tak úplně zavrhnout – přinejmenším proto, že některé paralely mezi Kellym a Scottou/Setonem jde jinak obtížně vysvětlit.

Spis lékaře a alchymisty Michaela Maiera (1569–1622), který nějaký čas působil v Praze na dvoře císaře Rudolfa II., zase říká něco jiného – a stejně podivného. Císař Maiera

povýšil do šlechtického stavu, takže se dá předpokládat, že ten byl s událostmi na Hradě dobře obeznámen. Tvrdí, že Scotus byl italský hrabě a před příchodem do Prahy úspěšně laboroval v Gdaňsku. A dál píše: „Rovněž Scotus naznačil císaři, že tinktura Angličana Kellyho není ničím jiným než ze zlata extrahovanou barvou...“ Jenže pozor: Gdaňsko evokuje Polsko a z něj pocházeli Sendivoj. Je tedy Scotto alias Scotus ve skutečnosti on?

Je to divné – a to je tak asi všechno, co můžeme o Honzovi Skotákovi s jistotou říci. Ale když už jsme tu narazili na Kellyho, sluší se o něm povědět i něco víc – prozatím alespoň v souvislosti s Fričovým filmem. Tam byla jeho postava vrchním padouchem, jehož v závěru po právu stihla záhuba, i když jiná než ve skutečnosti. Jenže podivné je, že krátce po natočení filmu *Císařův pekař* nepřírozenou smrtí nápadně podobnou konci skutečného Kellyho odešel ze světa i herec, který ho představoval.

Smrt představitele Edwarda Kellyho

Do dětmi oblíbeného svátku svatého Mikuláše už chybělo jen pár dní, když náhodní chodci našli na dlažbě Chrudimské ulice na pražských Vinohradech mrtvé tělo.

Patřilo herci Jiřímu Plachému (1899–1952) a otevřené okno jeho bytu nahoře na první pohled sugerovalo příčinu smrti: sebevražda. Leckoho tehdy asi při té zprávě zamrazilo v zádech, protože o nějaké to století dřív dobrovolně odešla ze světa také jeho nejslavnější filmová postava, jíž nebyl nikdo jiný než alchymista a mág Edward Kelly ve filmu *Císařův pekař*.

Jiří Plachý neměl k sebevraždě žádný důvod, šlo tedy o prokletí dábelského čaroděje, který údajně požil vlastnoručně namíchaný jed?

Milovníkům mystiky tak případ může být jasný; ostatně filmové role přinášející svým představitelům smrt patří k legendám divadelního světa. Říká se to například i o postavě Fausta ve Švankmajerově filmu *Lekce Faust*, která měla zahubit Petra Čepka, zvláštní náhodou herce s podobně démonickým vzezřením, jakým působil ve svých rolích Plachý. A i když na rozdíl od hororové *Lekce Faust* byl *Císařův pekař* „jen“ komedií, také Jiří Plachý sehrál ďábelského magistra s mistrovstvím sobě vlastním. Myšlenka, že prokletou duši anglického zloděje rozzuřilo, když na sebe někdo vzal její smrtelnou podobu, se tak nabízí skoro sama.

Ve skutečnosti ale za tragickou smrtí Kellyho představitele mohly být spíš síly z tohoto světa – i když možná ještě zlovolnější než samotné peklo, protože to si bere jen duše zlé. Psal se rok 1952, komunistický teror vrcholil a Jiří Plachý měl za sebou několik výslechů na StB. O tom, proč se o něj soudruzi tak zajímali, a dokonce hrozili, že mu odeberou jeho tehdy pětiletého syna, kolují jen dohady. Podle jedné z verzí mu chtěli přišít kolaboraci s nacisty, protože za války na gestapu úspěšně vymohl zmírnění trestu pro svého bratra. Ale i kdyby to byla pravda, tak rozhodně ne celá, protože skutečnou dráhu kolaborantů s nacisty měla za sebou řada zasloužilých soudruhů (i mezi herci) a nevalilo to, spíš naopak. Někteří se proto domnívají, že Jiří Plachý na nějakého mocného komunistu něco věděl nebo měl kompromitující

Herec Jiří Plachý zemřel stejně záhadnou smrtí jako Edward Kelly, kterého ve filmu ztvárnil

materiály. Ovšem milovníci mystiky i tady mohou najít paralelu s životními osudy Edwarda Kellyho: ještě uvidíme, že také on si zahrával s temnými silami.

Ne všichni proto věří, že Jiří Plachý spáchal sebevraždu – a nejen pro nápadnou podobnost s komunisty zinscenovanou sebevraždou ministra zahraničí Jana Masaryka, k níž došlo jen o čtyři roky dřív.

Císařův učenec

Vraťme se ale ještě na chvíli zpět k našemu Scottovi, alias Skotákovi, protože tu máme ještě jednu osobnost, která by mohla inspirovat legendy o něm. Nápadně podobné jméno totiž má učenec Michael Scot nebo Scottus (1175–1232). Žil sice o pěkných pár let dřív než Rudolf II. a jeho alchymistická parta a ještě ke všemu nikdy nebyl v Praze. Přesto tu určitá souvislost být může – ale nepředbíhejme.

Michael Scot byl typický příklad špičkového vzdělance své doby. V církevních školách získal znalosti nejen teologie, ale i filosofie, matematiky, astronomie a astrologie. K samozřejmé latině a řečtině si přidal ještě arabštinu a hebrejštinu, což mu otevřelo cestu ke studiu antických a arabských učenců, některá jejich díla i přeložil. Sám byl autorem několika rukopisů, v nichž se zabýval věcmi, které bychom ve středověké literatuře nečekali; nechybí ani úvahy o vzniku Země, o vzdálenostech nebeských těles, o vulkanismu a podobně. Mezi jeho zájmy samozřejmě nechyběla ani alchymie.

Stejně jako údajný Scotto se i Michael Scot stal součástí panovnického dvora – jen tím panovníkem nebyl Rudolf II., ale sicilský král a později římský císař Fridrich II. Se svým pražským císařským kolegou ale měl mnoho společného – dokonce předběhl svou dobu ještě o mnohem větší kus. O tak

velký, že mu někteří říkali císař Antikrist. Friedrich II. Štaufský (1194–1250) nebyl jen jedním z nejmocnějších mužů své doby, ale také neortodoxní myslitel, vzdělanec a svým způsobem i vědec – v době, která vědce v pravém slova smyslu ještě ani neznala. Jako by patřil do nějaké pozdější, mnohem pokročilejší a osvícenější doby, což je vzácné samo o sobě, ale na mocenských postech ještě víc. Je mu dokonce přisuzován výrok, podle kterého „Mojžíš, Ježíš a Mohamed byli tři podvodníci, jejichž cílem bylo ovládnout svět a za tím účelem lstivě oklamali své současníky a svedli veškerý lid“.

Tak daleko by asi křesťanský vládce nezašel, jisté ale je, že prosazoval náboženskou toleranci, založil v Evropě první necírkevní univerzitu, obdivoval antiku a chtěl změnit církev tak, aby vyhovovala jeho plánům na obnovu původní církve antického Říma. Udržoval také přátelské styky s muslimskými vládci. „Tento císař se od frankých králů velice liší, protože je to vzdělaný přívrženec logiky a medicíny a přítel muslimů,“ napsal soudobý arabský kronikář ibn Wásil. Kromě toho všeho se Friedrich zabýval ještě i poezií, napsal pojednání o sokolnictví a ornitologii obecně, vlastnil cosi na způsob zoologické zahrady. Při vědecké práci dával přednost zkušenosti před memorováním klasiků. Vyměňoval si také názory s významným matematikem Leonardem Fibonaccim, který v Evropě zavedl arabský číselný systém, čímž odstartoval rozvoj matematiky. Čtenáři bestselleru *Šifra mistra Leonarda* si možná vzpomenou, že Dan Brown ho zmiňuje v souvislosti s tzv. Fibonacciho posloupností. Není bez zajímavosti, že Fibonacci tvrdil, že řada jeho závěrů vzešla z matematických konzultací s císařem – a že nejspíš nešlo o pouhé pochlebování, protože Friedrich se v matematice opravdu vyznal.

Císařovi nepřátelé ho obviňovali z přílišné náklonnosti k ženám, což se projevilo harémem v Evropě poněkud neobvyklým, čtyřmi oficiálními manželstvími a dlouhou řadou lebovočků. Dokonce mu přičítali travičství a pokusy na lidech,